

Melankolikus fényinstallációk

Szinte teljesen véletlen, hogy a mozgókép olyannak alakult története során, mint amilyen ma: téglalap alakú kivágásban jelenik meg, sík felületen, többnyiremozgó emberek ábrázolásaként stb. A fogalom kitágítására törekvő "expanded cinema" nem elégedik meg e történeti képződménnyel és sorra megvizsgálja a film alkotó elemeit. Világszerte kevesen vesznek részt ebben a kutatásban.

Bortnyik Éva több mint tíz év óta "film-objekteket" készít, melyek férje és művészeti alkotótársa, Tubák Csaba meghatározása szerint "Moholy-Nagy László-i értelemben véve, geometrikus tárgyakra vetített többnyire ugyancsak geometrikusan felfogott, mozgó képek. A meghatározás tulajdonképpen a "mozgókép", vagyis a "mozi" vagyis a "film" alaphelyzeteire irányuló kutatást írja körül.

Bortnyik Éva mindenekelőtt arra kíváncsi, hogy miként változik a kép, ha megszünteti a vetítőfelület síkszerűségét. A hengerpaláston különös képtorzulások keletkeznek, különösen akkor, ha maga a felvett kép is kaotikus alakzatokat rögzít, amelyek által a hengerpalást mozogni kezd. Más esetben egy fénylő, mozgó rácsszerkezet vetül egy stabil rácsra vagy hálószerkezetre, és szemünk külön meglepetésben részesül, ha - megszokva a vetítőterem sötétségét - észreveszi, hogy a transzparens vetítőfelület mögött még egy átlátszó henger is lebeg a térben. A vetített fény különböző rétegeken halad keresztül, minden rétegen leképződik és egyúttal módosul, míg végül "kikapcsolódik" a fehér és állandó falfelületen.

Ezekre a vetítésekre a legritkábban kerül sor moziban - már csak azért sem, mert a vizuális történetekre éhes, konzumáló közönség nehezen viselné el őket. Bortnyik Éva filmjeinek természetes közegei intim terek, melyekben csupán néhány néző vagy egy baráti társaság számára jelennek meg a fénytűnemények. Az intimitás hordozói olyan vetítőfelületek, melyek az esetek nagy többségében valóságos térobjektok, szobrok. Mint ahogy több esetben maguk a vetítőberendezések is szoborként jelennek meg a térben.

Bortnyik Éva legújabb művéinek bemutatása - a budapesti Képzőművészeti Főiskola Barcsay-termében - bizonyos értelemben túllépte az intimitás határait. A vetítőobjektumok - fényforrások és "fénycsapdák" - szoborrá és installációvá váltak: a filmvetítés mellett helyet kapott a legkorszerűbb típusú videóvetítő és a hátulról megvilágított röntgenfelvétel is. A fényfelfogó és kibocsátó felületek, dobozok és tárgyak valóságos teret artikuláltak és animáltak.

Az intimitás azonban - úgy is, mint szubjektív közlendő - mégis megtalálta természetes helyét a nagyvonalúan berendezett kiállítási térben. Már az a különleges helyzet is, hogy "sötétben kell tapogatódznunk" egy kiállítási térben, elbátortalaníthat bennünket és erősíti a kiállított tárgyak csendes melankóliáját.

A falon sorakozó dobozokból amorf röntgenképek fénylenek homályosan, a videóvetítőn valami meghatározhatatlan, szerves képződmény kavargó, kissé baljós hangulatot kelteve. A nézőnek egy kicsit az az érzése, hogy elsötétített kórház laboratóriumba tévedt betegség nyomaival találkozik, szomorúság fogja el.

Bortnyik Éva ezenközben az entrópia fogalmával és Rudolf Arnheim gondolataival magyarázza művészetét. Az ő értelmezésében az entrópia olyan kaotikus állapot, melyből új rend keletkezhet. Az emberi szervezetre (mint zárt rendszerre) alkalmazva ezt az elvet, funkciózavarokkal találkozunk, melyek kiválthatják a külső beavatkozást, a lelkiállapotban pedig nagyfokú szomorúságot - de transzállapotot is - okozhatnak.

Nem idéztem szóról szóra Bortnyik Éva gondolatmenetét, az is lehet, hogy a tudományos hivatkozás nem több mint metafora mely a néző érzelmeit van hivatva orientálni. Mindenesetre Bortnyik Éva experimentális vetítéseinek eredetiségét éppen abban látom, hogy a hűvösen strukturális fényinstallációkat képes bonyolult, fenyegető és már-már tragikus érzelmek kifejezésének szolgálatába állítani.

Beke László

(Megjelent a – „Rend és Káosz” Kiállítás katalógusában, 1993)